

§ 25. ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У 1920-ті рр.

74

Обробіток землі волами. Волинь, 1920-ті рр.

76

Сушіння льону на Поліссі. Рівненщина, 1920-ті рр.

75

Будівництво сільської хати. 1920-ті рр.

77

Майстерня з виготовлення цементних блоків та тумб для криниць. Рівненщина, початок 1920-х рр.

1. Яку інформацію про економічне становище західноукраїнських земель (у складі Польщі) можна отримати з аналізу джерел 74–77? Якої інформації джерела не надають?

78

Мовою цифр

Уряд запланував високі темпи «осадження» колоністів на «східних кресах»: у 1921 р. – 8 тис., у 1922 – 12 тис., у 1923–20 тис...

За 1921–1922 рр. осадникам на Волині було виділено 112 тис. га, на Поліссі – 113 тис. га, у Східній Галичині – близько 200 тис. га...

У 1922 р. на постійне проживання в східні воєводства прибуло 5557 сімей, у 1924 – 3223, у 1925 – 788, у 1926 – 773 сім'ї військових осадників.

Кульчицький С.В. Україна між двома війнами. – С. 289–290.

79

Погляд дослідника

Уряд старався реалізувати постулат Вінцентія Вітоса, щоб земля «з рук польського поміщика» переходила до «рук польського селянина». Суто політичні мотиви мала проведена в 1921–1923 рр. акція військового осадництва. Вона привела до створення на Волині понад 3,5 тис. земельних наділів, на яких оселено колишніх солдатів Війська польського. Очевидним результатом напливу військових колоністів стало загострення національних відносин на південно-східних територіях країни...

Chojnowski A. Ukraina... – S. 80.

80

Родина польського осадника Томічека біля новорічної ялинки. *Рівненщина, 1920–1930-ті рр.*

81

Польсько-пропагандистська листівка «Сів», 1929 р.

82

Погляд очевидця

...Панську землю інколи парцелювали, та не для нас, а для осадників з центральної Польщі, переважно легіоністів, що то в 1919 р. «пшелевали крев за поврут полькего Волиня до Мацежи». «Культурні» завойовники, які вчора стріляли на нас, забирали сьогодні з-під носа прабатьківську землю, ще й вимагали лояльного відношення до польської держави. Отож до початку 1923 р. влада на Волині дала їм 3548 ділянок від 15 до 25, а то й по 50 гектарів, для 95% безплатно та ще й з добрими ґришми на господарювання.

Сивіцький М. Записки сірого волиняка. – Львів, 1996. – С. 128.

2. Розгляньте фото родини осадника. Порівняйте з українською родиною з фото «Будівництво сільської хати». Яку інформацію про рівень життя двох родин (польської та української) можна отримати? На що ви звертали увагу при аналізі? Зробіть висновки. Що саме на фото допомогло вам? Прокоментуйте.
3. Розгляньте польську пропагандистську листівку (джерело 81). Чому біля сівача військова форма і зброя? Який образ створює зображення? На кого воно розраховане? З якою метою видавалися великим тиражем такі листівки?
4. Проаналізуйте статистику і знайдіть у ній пояснення ваших попередніх міркувань (підказка: поррахуйте, скільки землі в середньому отримала кожна польська родина). Які ще пояснення ви можете запропонувати (зверніться до джерела 78).
5. Згадайте матеріали попередніх параграфів і дайте відповідь на запитання: яку мету переслідував польський уряд, проводячи «осадження»?

83

Погляд дослідника

Майже третина сільського населення Польщі (бл. 6 млн чол.) та чверть сільського населення Румунії (бл. 3 млн чол.) були надлишковими з точки зору продуктивності в аграрному секторі. Цей надлишок маскувався існуванням величезної кількості карликових (менше 2 га) господарств, що ледве могли прогодувати своїх власників. Міцні, фермерського типу господарства були радше винятком, аніж правилом. Невеликий розмір земельних ділянок унеможлилював впровадження техніки та інтенсивного сільськогосподарського виробництва, а в ширшому плані і модернізацію всієї економіки, оскільки землеробство становило основу господарського життя.

Грицак Я. Нарис історії України... – С. 187.

84

Погляд дослідника

За весь міжвоєнний період Північна Буковина і Хотинщина менше отримували від казни, ніж давали їй. З коштів, які були виділені на відбудову краю, сюди дійшла тільки одна десята... Для промисловості краю були характерні дрібні підприємства, низька технічна оснащеність та значна питома вага ремісничого виробництва... Для сільського господарства було характерно малоземелля, селяни володіли лише 47 % сільгоспугідь. У 1921–1926 рр. проводилась аграрна реформа. В ході реалізації у поміщиків було вилучено більше 74 тис. га землі. Середній наділ селян Бессарабії мав складати 6 га, Буковини 4–6 га. Колоністам наділяли 6–10 га землі, однак більшість селянських господарств (80 %) складали наділи до 2 га, а 31 тис. господарств

були безземельними. Багато колоністів, які мали збільшити в краї прошарок румунів, продавши наділи селянам-українцям, повертались у королівство.

В результаті війни різко знизилось поголів'я худоби, яке досягло довоєнного рівня на 1927 р.

Цит. за: Федорак В.Ф., Черкач Н.І. Історія рідного краю... – С. 69.

85

Погляд дослідника

Найбільш відсталим із промислового погляду було Закарпаття. Частка промислової продукції в сукупному суспільному продукті краю дорівнювала 2 %, кількість зайнятих у промисловості не перевищувала 16 тис. чоловік. Жодного нового великого підприємства за два десятиліття не побудували. Іноземних і вітчизняних підприємців цікавила тільки сировина, яку можна було вивезти. Уряд Чехо-Словаччини не бажав фінансувати промислові об'єкти в місцевостях, де не існувало кваліфікованої робочої сили.

Чехословацький уряд не вдавався до радикальних змін у землеволодінні та землекористуванні. Він викупив у поміщиків, в основному угорського походження, 29 тис. га землі. Ці землі були поділені між 32 тис. дрібних селянських господарств. Така реформа майже не послабила земельного голоду.

Наприкінці 30-х років 103 тис. селянських господарств Закарпаття мали менше землі, ніж 703 магнатські маєтки. Через перенаселеність, дефіцит ріллі в цьому гірському краї та примітивну агрокультуру більшість селян дуже бідувала.

Кульчицький С.В. Україна між двома війнами. – С. 288.

6. Проаналізуйте джерела 83–85. Що спільного і що відмінного було в економічному розвитку трьох регіонів Західної України? Чим ви це пояснюєте? Порівняйте умови життя українських селян у межах українських земель під владою різних держав.

86

Думка українського дослідника

У 20–30-х роках Західна Україна залишалася відсталою аграрною окраїною Польської держави. Уряд ділив територію України на дві частини: Польщу «А» (корінні польські землі) і Польщу «Б» (так звані східні креси – Західна

Україна і Західна Білорусь). На розвиток Польщі «А» йшла більша частина капіталовкладень, тут були зосереджені основні галузі промисловості, тоді як Польща «Б» служила ринком збуту продукції польської та іноземної промисловості і джерелом сировини.

Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка. – С. 292.

87 Думка німецького дослідника

Польський уряд діяв проти чисельної переваги українців на сході країни націленою земельною політикою та політикою заселень. На Волинь та вже й без того перенаселеної Східної Галичини відселялися численні польські селяни. Їм надавалися, щоправда, менша частина польських землеволодінь та фінансова підтримка. Одночасно все ж найбільша частина землеволодінь на Волині віддавалася у власність українським селянам. Українські області Польщі залишалися переважно аграрними окраїнами зі слабо розвинутою промисловістю.

Karpeler, Andreas. *Kleine Geschichte der Ukraine*. – С. 252.

88 Думка польського дослідника

У найгіршому становищі знаходилися східні околиці країни, відсталість яких пояснюється тим, що вони раніше перебували у складі царської Росії. Тут, за рідким винят-

ком, майже не було промисловості, а сільське господарство навіть у великих поміщицьких маєтках, знаходилося на низькому рівні. У східних землях проживали в основному слов'янські національності та євреї.

Alicja Dybkowska, Jan Zaryn, Malgorzata Zaryn. *Polskie dzieje od czasow najdawniszych do wspolczesnosci*. – Warszawa, 1994. – L. 238.

89 Думка американського дослідника

Частка української нації, яка долучилася до міжвоєнної Польщі, була переважно сільськогосподарською. Але навіть всередині суто української сільської місцевості людність південно-східних невеликих міст становили польські чиновники і гарнізони та польські й єврейські фахівці та торгівці. Малоземельні українські селяни ждали ділянок, якими володіли польські поміщики.

Ротшильд Джозеф. *Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами*. – К.: Мегатайт, 2001. – С. 59.

1. Порівняйте різні точки зору на економічне становище західноукраїнських земель. Що є спільним у них? Чим вони відрізняються одна від одної? На які причини відставання в економічному розвитку вони вказують? Чи побачили ви залежність цих точок зору від національної і державної належності авторів?
2. На скільки висновки авторів співвідносяться з джерелами цього параграфа?

§ 26. СУСПІЛЬСТВО В НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

90 Погляд очевидця

З листа невідомого (Івана) з Франції дядькові на Україну на початку 1920-х рр.

Дорогий дядя!

Життя тут не схоже на Україні. Всі працюють від малого до великого і всі ситі, взуті і одягнені. У святкові дні робітницю з нашої фабрики не відрізниш від дружини директора фабрики... Я працюю на фабриці простим робітником і заробляю досить добре – до 800 франків у місяць. Така зарплатня на

фабриці вважається досить високою для робітника, який не є спеціалістом. Взагалі, умови праці у Франції набагато кращі, ніж це було в Україні до війни. Такої ж думки дотримуються люди, які приїхали до Франції раніше.

Буду дуже радий отримати від вас звістку. Напишіть мені, що нового у вашому житті? Які зміни відбуваються на Україні? Бажаю вам всього найкращого.

Ваня.

Фонди Рівненського краєзнавчого музею: 16430/8.